

Poplatky za znečištění ovzduší

Sněmovna by měla elektrárnám, hutím, spalovnám odpadu, rafinériím a dalším podnikům úplně odpustit poplatky, které platí za znečištění vzduchu. Navrhuje to poslanec ODS Václav Brousek.

Škodlivé látky působí řadu zdravotních obtíží od nemocí dýchacích cest po alergie. Poplatky pomáhají snížit znečištění ovzduší a zajišťují, že škody platí ti, kdo za ně nesou odpovědnost. Zároveň stimulují inovace, rozvoj moderních čistých technologií i efektivní průmyslové výroby. Podpoří tak perspektivní, konkurenceschopné podniky.

Tento informační list shrnuje aktuální údaje o znečištění ovzduší i poplatcích a důvody, proč by poslanci měli tento návrh odmítnout.

Václav Brousek tuto úpravu přednesl ve druhém čtení nového zákona o ovzduší. Spočívá ve vypuštění tří paragrafů a jedné přílohy z vládního návrhu. Sněmovna by o poplatcích měla hlasovat v prosinci.

Konflikt zájmů zpravodaje

Původně ovšem nejde o Brouskův nápad. Jako první s ním na zasedání příslušného sněmovního výboru (pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí) začátkem listopadu přišel jeho stranický kolega a předseda představenstva liberecké spalovny Jiří Drda. V hlasování byl ale velkou

většinou poražen – přidali se k němu jen tři další poslanci ODS [1].

Jiří Drda se stal zpravodajem sněmovny k zákonu o ovzduší. Zároveň je předsedou představenstva společnosti Termizo, provozovatele liberecké spalovny odpadů. Hnutí DUHA je přesvědčeno, že už jen tím dochází ke konfliktu zájmů. Drda se hájí argumentací, podle které *"toto je tak úzký segment, že jistě mé vnímání celého zákona neovlivnil"* [2]. Nicméně má značný vliv na jednání Poslanecké sněmovny o právní normě, která v řadě bodů bezprostředně ovlivní provoz a profit jeho podniku. Například během třetího čtení bude jako zpravodaj poslancům formálně doporučovat, zda mají hlasovat pro či proti Brouskově návrhu zrušit poplatky, které i jeho firma hradí. Jiří Drda na dopis Hnutí DUHA žádající o vysvětlení stanoviska k tomuto konfliktu zájmů odpověděl, že neví, *"co je v tomto případě v mém zájmu a co není...Co je a není konflikt zájmů...si rozeberte sám. Každý poslanec odněkud je a má v oboru vazby"* [3].

Znečištění ovzduší

Kvalitní legislativa emise škodlivých látek během 90. let dramaticky snížila. Znečištění oxidem siřičitým (SO₂) kleslo v letech 1990-2000 na 14 %, prachem na 10 % [4].

To ale rozhodně neznamená, že český vzduch už je čistý. Pouze jsme se změnili ze země extrémně znečištěné na horší průměr Evropy.

Například emise oxidu siřičitého činí u nás 26 kilogramů na osobu [5]. Řada zemí Evropské unie vykazuje výrazně lepší výsledky: třeba Rakousko dosáhlo osmi kilogramů na obyvatele, Francie 17 kg, Švédsko 11 kg [6]. Pouze čtyři země EU mají horší znečištění než my.

Hodnocení 36 velkých českých měst ukázalo, že pouze 56 % sledovaných míst má vyhovující kvalitu vzduchu [7]. Zvláště varující jsou výsledky pro mikroskopické částičky polévatého prachu, důležitý zdroj zdravotních obtíží: přepočty ukázaly, že v místech s překračovanými ročními limity znečištění žije 49 % obyvatel zkoumaných měst [8].

Největší obtíže způsobuje rostoucí automobilová doprava, ze které pochází většina oxidů dusíku, rakovinotvorných uhlovodíků a přízemního ozónu. Právě tyto látky nyní představují hlavní zdroj zdravotních problémů ze znečištění ovzduší. Aut se ovšem poplatky netýkají, stejně jako třeba domácností.

Nicméně též energetika a průmysl nesou svůj díl viny. Jsou odpovědné hlavně za oxid siřičitý, kterého tzv. velké zdroje produkují 72 % procent [9].

Bohužel většina průmyslu namísto změny samotných technologií emise snížila pomocí různých filtrů. Firmy tedy použily tzv. opatření na konci potrubí, která jsou často velmi nákladná a zajistí pouze částečné řešení - nikoli skutečně nové efektivnější, čisté výrobní postupy.

Znečištění a naše zdraví

Látky, jako je oxid siřičitý nebo polévatý prach, způsobují onemocnění dýchacích cest, poškozují funkci plic, zhoršují alergie a zvyšují úmrtnost.

Zdravotní důsledky znečištění ovzduší také už nejsou tak kritické jako třeba před dvanácti lety. Ovšem nadále zůstávají vážné. Třeba v okrese Teplice lékaři zjistili 2,5násobně vyšší výskyt chronických bronchitid než na Prachaticku [10]. Není snadné rozlišit, jakou měrou se na problémech podílí současné emise a nakolik jde

o pozůstatky minulosti, například o projevy poškozené imunity lidského těla. Výsledky z ostatních evropských zemí ale dokládají, že také dnešní hladiny znečištění hrají nezanedbatelnou roli.

Odhaduje se, že asi 7-10 % onemocnění dýchacích cest způsobuje znečištění ovzduší [11]. Škodliviny ve vzduchu jsou v Evropě příčinou 3-15 % případů astmatu [12]. Rovněž u nás děti s alergiemi častěji bydlí ve více znečištěných městech [13].

Účinné zákony mohou pomoci. Zavedení legislativy Evropské unie zaměřené na čistotu vzduchu u nás každoročně zachrání 1 000 až 2 200 lidských životů [14].

Poplatky za znečištění

Aby zajistila snížení znečištění, využívá česká legislativa od roku 1991 kombinaci dvou opatření.

Limity emisí zajišťují, aby vypouštění škodlivin rozhodně nepřekračovalo mez naprosté nepřijatelnosti - zabrání tedy extrémnímu znečištění.

Ale také emise pod touto hranicí stále poškozují zdraví. Proto na další zlepšování kvality vzduchu mají působit poplatky. Představují tzv. měkký prostředek: stanoví konkrétní závazné limity, ale stimulují elektrárny, hutě a další průmyslové podniky k čistější výrobě.

Poplatky se platí podle objemu emisí hlavních znečišťujících látek, například oxidu siřičitého, oxidů dusíku, popílku, benzenu, olova a několika dalších. Program ministerstva zdravotnictví z roku 1998 ovšem varoval, že sazby jsou příliš nízké [15]. "*System plní své funkce nedostatečně*", například "*příslušné právní předpisy nezahrnují kompenzaci inflačních vlivů...sazby...jsou nižší než by odpovídalo nákladům*". Podle studie zpracované pro Univerzitu Karlovu byla stanovena "*zcela nedostatečná*" sazba především pro oxid siřičitý [16].

Přesto vláda v novém zákoně o ovzduší, který Poslanecká sněmovna nyní projednává, počítá se zmrazením poplatků. Ministerstvo životního prostředí sáhlo jen

k několika menším úpravám: například chce zrušit platby z emisí oxidu uhelnatého (toxická látka vznikající při spalování) a naopak zvýšit sazby za vypouštění freonů i dalších látek poškozujících ozónovou vrstvu. Miloš Kužvar také navrhuje rozšířit už nyní existující možnost snížení poplatků těm firmám, které investují do snížení emisí. Podobné opatření, které ale jde ještě dál než vládní návrh, ve sněmovně předložil Karel Šplíchal (ČSSD).

Přínosy poplatků

Poplatky mají hned několikery přínos:

Snižují znečištění: poplatky přímo stimuluje snižování znečištění. Přesvědčují průmysl, aby využíval účinnější či šetrnější technologie, lepší čištění nebo paliva s menším obsahem škodlivin. Pomáhají tedy zlepšovat zdraví, hlavně obyvatel nejvíce postižených regionů.

Znečišťovatel platí: platby zajišťují, že kompenzaci za znečištění, které způsobí, alespoň částečně hradí chemičky, elektrárny či spalovny, nikoli společnost. Kalkulace Českého ekologického ústavu, provedená podle metodiky Světové banky, odhadla velikost ekonomických, ekologických a sociálních škod způsobených v roce 1998 emisemi oxidů dusíku, oxidu siřičitého a popílku na 4,13 miliardy korun [17]. Odpuštění poplatků by znamenalo, že tyto náklady budou platit daňoví poplatníci.

Stimulují moderní technologie: poplatky podporují inovace a rozvoj efektivních výrobních i moderních čistých technologií. Zlepšují tak šance perspektivních podniků i konkurenceschopnost českého průmyslu.

Využití poplatků

Hlavním příjemcem poplatků je Státní fond životního prostředí, který financuje rozvoj šetrných zdrojů energie, čistíčky odpadních vod, obnovu stability krajiny a další ekologická opatření. Úhrady za znečištění ovzduší tvořily loni necelých 20 % příjmů fondu a byly (po splátkách za starší půjčky) druhou nejvýznamnější položkou [18]. Asi 85-90 % z toho tvoří poplatky elektrár-

ren, chemických továren, hutí a dalších tzv. velkých zdrojů [19].

Projekty, které fond financoval v letech 1992-2000, snížily každoroční emise SO₂ o 130 000 tun [20] - bez nich by znečištění v roce 2000 bylo o polovinu větší.

Navíc poplatky umožňují tam, kde je to efektivnější, kompenzovat škody ze znečištění ovzduší pomocí ekologických zlepšení v jiných oblastech. Fond například odstraňuje škodlivé látky z řek financováním čističek odpadních vod nebo omezuje množství odpadů na skládkách podporou recyklace.

Poplatky v evropských zemích

"Důvod [ke zrušení poplatků] je následující: zpoplatnění nemá oporu ve směrnici Evropské unie", argumentoval Václav Brousek při druhém čtení zákona [21].

Tento argument je ale hrubě zavádějící. EU totiž v této oblasti žádnou společnou legislativu nemá. Podobně nemá třeba společné dopravní předpisy. Poplatky za znečištění se řeší v národních zákonech jednotlivých členských zemí, kde jsou celkem běžné - podobně jako v právním řádu států usilujících o členství i třeba Švýcarska a Norska [22].

Podle loňské studie Evropské environmentální agentury, oficiálního ekologického výzkumného ústavu evropských států, dostatečně vysoké poplatky efektivně snižují znečištění - ale i nízké sazby jsou důležité jako částečná kompenzace ekologických škod [23].

EU ekologické poplatky v národní legislativě podporuje: *"kde není možné identifikovat znečišťovatele, členské státy by mohly využívat - a některé už také využívají - jiné nástroje, jako jsou poplatky"* [24].

Poplatky nepoškozují domácí průmysl v zahraniční konkurenci. Studie zpracovaná pro Evropskou komisi, která hodnotila několik vybraných poplatků a daní z oxidů dusíku, zjistila, že nemají *"žádné zaznamatelné dopady na vnitřní trh, obchod, zaměstnanost, konkurenceschopnost"* [25].

Prameny

[1] Zápis z 52. schůze výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí, 7.11.2001

[2] Jiří Drda, řeč před Poslaneckou sněmovnou v prvním čtení vládního návrhu zákona o ovzduší, 24.5.2001

[3] Jiří Drda, dopis Hnutí DUHA, 9.11.2001

[4] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2000, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001

[5] Tamtéž

[6] Politika, stav a vývoj životního prostředí. Česká republika, OECD, Paris 2000. Pro Českou republiku jsou použita nová data z roku 1999, zatímco u ostatních států údaje pro rok 1996. Takové srovnání mírně zvýhodňuje české výsledky, protože v dalších zemích docházelo během druhé poloviny 90. let k postupnému poklesu znečištění. Ve skutečnosti tedy rozdíl bude patrně ještě poněkud větší.

[7] Monitoring zdravotního stavu obyvatelstva ve vztahu k venkovnímu a vnitřnímu ovzduší, Státní zdravotní ústav, Praha 2000

[8] Tamtéž

[9] Vládní návrh zákona o ovzduší. Důvodová zpráva, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001

[10] Akční plán zdraví a životního prostředí České republiky, Ministerstvo zdravotnictví, Praha 1998

[11] Tamtéž

[12] Tamtéž

[13] Tamtéž

[14] The benefits of compliance with the environmental acquis for the candidate countries. Part B: Air quality directives, Ecotec/the European Commission DG Environment, Birmingham/Brussels 2001

[15] Ministerstvo zdravotnictví, cit. 10

[16] Štěpánek, Z.: Zhodnocení ekonomických souvislostí a působení zákona o ovzduší a souvisejících právních norem a doporučení pro jejich novelizaci, Praha 1994

[17] Zeman, J.: Ke studii Analýza dotací v energetice, Energetika 4/2000

[18] Státní fond životního prostředí. Výroční zpráva 2000, SFŽP, Praha 2001

[19] MŽP, cit. 9

[20] MŽP, cit. 4

[21] Václav Brousek, řeč před Poslaneckou sněmovnou ve druhém čtení vládního návrhu zákona o ovzduší, 28.11.2001

[22] Speck, S., et Ekins, P.: Recent trends in the application of economic instruments in EU member states plus Norway and Switzerland and an over-

view of economic instruments in Central and Eastern Europe. Update of database of environmental taxes and charges, Forum for the Future/the European Commission DG Environment, London/Brussels 2000

[23] Recent developments in the use of environmental taxes in the European Union, European Environment Agency, Copenhagen 2000

[24] Bílá kniha zodpovědnosti za životní prostředí, COM(2000) 66 final, český překlad, Komise Evropských společenství, Brusel 2000

[25] Study on the economic and environmental implications of the use of environmental taxes and charges in the European Union and its member states, Ecotec and CESAM, CLM, University of Gothenburg, UCD, IEEP/the European Commission DG Environment, Birmingham/Brussels 2000

Vojtěch Kotecký, listopad 2001
Vydalo Hnutí DUHA.

Hnutí DUHA
Bratislavská 31
602 00 Brno
tel. 05-45213802, 45214431
fax 05-45214429
email centrum@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz